

ПРАВА ПАЦІЄНТА: АНАЛІЗ МЕДИКО-ЕТИЧНИХ ПИТАНЬ

ОРТИНСЬКА Наталія - доктор юридичних наук, професор кафедри теорії і філософії права, конституційного та міжнародного права Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-5061-5340>

УДК 340.12: 342.726

DOI 10.32782/NP.2021.3.1

У статті проаналізовано права пацієнта та їхній елементний склад. Акцентовано, що у час світової пандемії коронавірусу досліджуване питання є особливо актуальне. Проаналізовано міжнародні підходи до розуміння прав пацієнта та висвітлено їхні основні елементи. Визначено необхідність у трансформації усталених відносин між пацієнтом та лікарем, що пов'язано із відповідальністю пацієнта за прийняті рішення щодо власного здоров'я. Зосереджено увагу на етичній складовій досліджуваної проблематики, особливо враховуючи новітні можливості, у медичній сфері. Наголошено на важливості збереження конфіденційної інформації пацієнта, враховуючи сучасні інформаційні можливості.

Ключові слова: права пацієнта, права людини, медичне право, медична таємниця, право на медичну допомогу, захист прав пацієнта.

Постановка проблеми

Права людини є надзвичайною цінністю та справжнім надбанням людства, кожна розвинута держава світу прагне їхнього якісного дотримання та гарантування задля добробуту своїх громадян. Конституція України визначає, що життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю. Із розвитком науки, техніки, біотехнологій та генної інженерії для людини відкрились величезні можливості для лікування, підтримання та продовження життя, однак також змінило підходи до прав людини, яка отримує медичну допомогу. У зв'язку із світовою

пандемією коронавірусу належний захист прав пацієнтів мають особливе значення для кожної демократичної та правової держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Досліджуваній проблематиці присвячено велику кількість праць зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема: Н.Б. Болотіної, С.Б. Булеци, Т.В. Волинець, В.О. Галай, Р.А. Майданика, І.М. Паращич, О.І. Смотров, І.Я. Сенюти, Н.В. Устименка, О.І. Харитоновой, М.Ю. Щирби та інші.

Виклад основних положень

Існує велика кількість міжнародних документів, які регулюють досліджуване питання – Загальна декларація прав людини (1948), Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу (1961), Європейський кодекс соціального забезпечення (1961), Декларація про розвиток прав пацієнтів у Європі (1994), Конвенція про права людини і основоположних свобод (1997), Європейська Хартія прав пацієнта (2002). Декларування прав пацієнтів на міжнародному рівні є певними гарантіями їхнього захисту, забезпечення та реалізації прав на охорону здоров'я.

Відповідно до Лісабонської декларації стосовно прав пацієнтів від 1981 р. [1] визначено: а) Пацієнт має право вільно вибирати свого лікаря; б) Пацієнт має право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від

будь-яких зовнішніх впливів при винесенні своїх клінічних або етичних рішень; в) Пацієнт має право погодитися або відкинути лікування після отримання адекватної інформації; г) Пацієнт має право очікувати, що його лікар поважатиме конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього; д) Пацієнт має право померти з гідністю; е) Пацієнт має право прийняти або відхилити духовну і моральну підтримку, включаючи допомогу священнослужителя відповідної конфесії.

Дослідниця С. Булеца у своєму дисертаційному дослідженні відзначає, що «до абсолютних прав пацієнта слід віднести: 1) право особи на дотримання медичної таємниці та засоби її забезпечення на сучасному етапі; 2) право на інформацію та на відмову від лікування; 3) право на згоду на втручання в організм пацієнта та її правове оформлення; 4) право на дотримання норм медичної етики у лікувальній практиці з використанням досягнень біомедицини; 5) право пацієнта вимагати від закладу охорони здоров'я медичного обслуговування належної якості; 6) право на конфіденційність». Також автор визначає відносні права пацієнта, куди відносить правозахисні елементи (право звернення до суду, право на скаргу, право на представника, а також право консультуватися з іншими лікарями для того, щоб дізнатися їхню думку) [2, с.18].

У сьогоднішній важливим є також взаємозв'язок між пацієнтом та лікарем, довірливі відносини, у яких пацієнт відчуває не лише професіоналізм, а також гідне ставлення до себе. Партнерські стосунки та відхід від патерналізму у цих відносинах має на сьогодні пріоритетне значення, але слід наголосити, що складність полягає в укорінених уявленнях громадян про стосунки «пацієнт – лікар» і часто саме пацієнт перекладає усю відповідальність за прийняття рішень на останнього, не бажаючи вникати у сутність проблеми.

Етика лікаря та медичного працівника відіграє надзвичайно важливу роль у цих відносинах, що часто бувають досить складними, особливо у випадках тяжких захворювань, термінальних хворих, що особливо потребують «людяного», співчутливого та

розуміючого ставлення до себе. Ускладнила ситуацію з етичним аспектом пандемія коронавірусу, адже у найскладніші періоди лікарям доводилося обирати, кому із пацієнтів надавати допомогу, оскільки ресурсів для забезпечення кожного не було. Це призвело до надзвичайно складної ситуації у цілому світі з реалізацією досліджуваного права, зокрема права на рівність та етичною компонентою, що посідає важливе місце в елементному складі цього інституту. Етична проблема вибору присутня також, коли постає питання про відключення пацієнта від апарату, який підтримує життєдіяльність, коли констатована смерть головного мозку людини, адже у медичній практиці неодноразово констатували помилки лікарів у встановленні такого діагнозу.

Пацієнт повинен отримувати повну та об'єктивну інформацію щодо свого стану здоров'я та методів можливого лікування, без дискримінації щодо раси, релігії, сексуальної орієнтації та іншого упередженого ставлення до себе. Європейська хартія прав пацієнта декларує, що кожен має право на доступність медичних послуг, які потребують його/її за станом здоров'я. Медичні служби повинні гарантувати доступність для всіх без дискримінації за визнанням наявності фінансових ресурсів, місця проживання, виду хвороби або часу звернення за допомогою. Людина, яка потребує допомоги, але не може оплатити її вартість, має право на безкоштовне медичне обслуговування [3].

Важливою є також конфіденційність інформації про стан здоров'я пацієнта (лікарська таємниця, медична таємниця), що повинна бути збереженою. Цей лікарський обов'язок існує ще з часів Гіппократа, що з розвитком медицини тільки набував глибшого змісту. Це право є захищене Основним Законом нашої держави та іншими галузевими документами. Професор О.В. Негодченко пропонує на законодавчому рівні закріпити поняття медичної таємниці, оскільки на сьогодні існує досить фрагментарне її тлумачення, що перекликається із поняттям лікарської таємниці. До неї входять таємна інформація про хворобу, «медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну та сімейну сторони життя громадянина, а та-

кож будь-які інші відомості, що стали відомі медичному працівнику або іншій особі, у зв'язку із виконанням службових обов'язків, у процесі надання медичної допомоги» [4, с.45]. Важливо наголосити, що право на конфіденційність у медичній сфері охоплює великий спектр інформації, яка стає відома лікарю та повинна бути ним збережена і після смерті пацієнта.

У сьогоденні репродуктивні технології мають нову хвилю розвитку, що дозволило сотням безплідних пар отримати радість від народження власної дитини. На жаль, мусимо констатувати, що законодавство нашої держави є досить непослідовним у цій сфері та потребує єдиного закону, який би зміг забезпечити якісне правове регулювання цих відносин. Дослідники відзначають, що проблеми, які пов'язані із ДРТ технологіями зачіпають, у першу чергу, питання правового регулювання статусу осіб, які є учасниками цієї процедури та самого ембріона, їхню селекцію, захист прав і свобод дітей, що народжені за допомогою цього методу, питання конфіденційності процедури загалом, а також її учасників, режиму обміну та збереження інформації, що стосується сурогатної матері та донорів [5].

Отже, сурогатне материнство потребує належного правового регулювання, а особливої уваги потребують правовідносини сурогатного материнства з іноземним елементом, оскільки на сьогодні міжнародна спільнота не повністю сформувала позицію щодо правового статусу дитини, яка була народжена за допомогою цього методу ДРТ, а також слід врахувати, що Україна стала справжнім «центром сурогатного материнства» у зв'язку із лояльністю законодавства, що породило велику кількість порушень прав пацієнтів.

Висновки

Життя та здоров'я людини є особливою цінністю для держави. У сьогоденній час світової пандемії коронавірусу, як ніколи, важливо забезпечити належну реалізацію прав пацієнта. Пацієнтом може бути як особа хвора, так і абсолютно здорова і в деяких випадках також може бути плід людини. Можливо визначити великий елементний

склад цього права, що сформувались під час довгого еволюційного процесу у сфері медицини. На сьогодні особливої уваги необхідно приділяти формуванню підходів до найновіших способів лікування пацієнтів, які породжують практичні, моральні та етичні проблеми. Конфіденційність відіграє надзвичайно важливу роль у сьогоденньому інформаційному просторі у зв'язку з цим необхідно на законодавчому рівні переглянути аспекти збереження лікарської таємниці. Важливим елементом є взаємозв'язок між лікарем та пацієнтом, що повинен відійти від застарілого патерналістського підходу, натомість пацієнт свідомо повинен брати на себе відповідальність за прийняті рішення та усвідомлювати наслідки свого вибору.

Література

1. Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта від 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_016#Text
2. Булеца С. Б. Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2016. 40 с.
3. Европейская хартия прав пациентов: утвер. 2002 года. URL: <http://biogarmonia.com.ua/docs/charter.pdf>
4. Негодченко О.В. Медична та лікарська таємниці як гарантії інформаційної приватності. *Право і суспільство*. №2. 2013. С.41-48.
5. Щирба М.Ю. Право пацієнта на репродуктивні технології: юридичний вимір. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск ¾ (35/36) 2017. С.146-150.

*Ortynska Natalia
Ph.D. Professor
of the Department of Theory
and Philosophy of Law,
Constitutional and International Law
Psychology and Innovative Education of the
National University
Lviv Polytechnic University, Lviv.*

PATIENT'S RIGHTS: ANALYSIS OF MEDICAL AND ETHICAL ISSUES

The article analyzes the the patient's rights and their elemental composition. It is em-

phasized that during the global coronavirus pandemic the researched issue is especially relevant. International approaches to understanding of patient's rights are analyzed and their main elements are highlighted. The need for the transformation of the established relationship between patient and physician is highlighted, which is associated with the patient's responsibility for decisions about his/her own health. The focus is on the ethical component of the research, especially given the latest opportunities in the medical field. Emphasis is placed on the importance of maintaining confidential patient information, taking into account current information capabilities.

Human rights are an extraordinary value and a real asset of mankind, every developed country of the world strives for their quality observance and guarantee for the welfare of its citizens. The Constitution of Ukraine stipulates that human life and health are the highest social value. With the development of science, technology, biotechnology and genetic engineering, human beings have opened up enormous opportunities for treatment, maintenance and prolongation of life, but they have also changed their approaches to the human rights of those receiving medical care. Due to the global coronavirus pandemic, adequate protection of patients' rights is of particular importance to every democratic and legal state.

Human life and health are of special value to the state. In today's global coronavirus pandemic, it is more important than ever to ensure the proper realization of patients' rights. The patient can be either a sick person or completely healthy, and in some cases may also be a human fetus. It is possible to determine the large elemental composition of this right, formed during the long evolutionary process in

SUMMARY

The article analyzes the the patient's rights and their elemental composition. It is emphasized that during the global coronavirus pandemic the researched issue is especially relevant. International approaches to understanding of patient's rights are analyzed and their main elements are highlighted. The need for the transformation of the established relationship between patient and physician is highlighted, which is associated with the patient's responsibility for decisions about his/her own health. The focus is on the ethical component of the research, especially given the latest opportunities in the medical field. Emphasis is placed on the importance of maintaining confidential patient information, taking into account current information capabilities.

Keywords: patient's rights, human rights, medical law, medical privacy, right to medical care, protection of patient's rights.

the field of medicine. Today, special attention should be paid to the formation of approaches to the latest treatments for patients that pose practical, moral and ethical problems. Confidentiality plays an extremely important role in today's information space, so it is necessary to reconsider aspects of medical privacy at the legislative level. An important element is the relationship between the physician and the patient, which must move away from the outdated paternalistic approach, but the patient must consciously take responsibility for the decisions made and be aware of the consequences of his/her choices.

Keywords: patient's rights, human rights, medical law, medical privacy, right to medical care, protection of patient's rights.